

A man in a blue suit is speaking at a podium with a microphone. The background is a plain wall with a large white arrow pointing right. The foreground shows the backs of several audience members' heads.

TOM VAN DER MEER

GEEN DEMOCRATIE

zonder

WAARDENSTRIJD

**CENTRUM
VOOR LOKAAL
BESTUUR**

Zeventiende Wibautlezing

GEEN DEMOCRATIE *zonder* **WAARDENSTRIJD**

Zeventiende Wibautlezing

Uitgesproken op zaterdag 25 november 2017 tijdens het
Festival van het Binnenlands Bestuur te Utrecht door:

TOM VAN DER MEER

.....

‘Onvrede met en wantrouwen in het functioneren van de instituties van democratisch bestuur zijn wijdverspreid geraakt. Maar ondanks al deze ontevredenheid is er geen serieuze steun ontwikkeld voor een alternatief idee hoe we de politiek moeten organiseren. (...) Waar tegenwoordig een tekort aan is in democratische samenlevingen is niet consensus over de regels van het politieke spel, maar een gevoel van zingeving wat we menen te bereiken door dat spel te spelen.’

Deze doffe conclusie komt niet uit een recent artikel op *De Correspondent* of *GeenStijl*, of uit een van de vele interviews waarin oud-bestuurders het stelsel kraken. Het is de conclusie van Michel Crozier, Samuel Huntington en Joji Watanuki in hun boek *The Crisis of Democracy* uit 1975, meer dan veertig jaar geleden.¹ Het debat is sindsdien nauwelijks veranderd. Wanneer we spreken over de nationale democratie is een crisisstemming zelden ver weg.

Geen decennium gaat voorbij zonder dat de crisis van de democratie wordt uitgeroepen. Het zou komen door een te veeleisende bevolking, door het verlies van democratische waarden, door de opkomst van het populisme of recentelijk door versnippering en filterbubbels. Die crisis wordt vooral toegeschreven aan de burger, die geen vertrouwen meer zou hebben in de politiek, die niet te vertrouwen is, of die tegen zichzelf in bescherming moet worden genomen. Volgens critici is de kiezer wispelturig en gedraagt hij zich als een verwend kind, een balletje in een flipperkast of stuifzand in de wind.

Het best wordt het crisisdenken samengevat door de Vlaamse publicist David Van Reybrouck in zijn boek *Tegen verkiezingen* uit 2013: ‘Zonder drastische aanpassing is dit bestel geen lang leven meer beschoren. Als je ziet hoe het kiesverzuim toeneemt, partijen leeglopen en politici geminacht worden, als je ziet hoe moeizaam regeringen ontstaan, tot hoe weinig ze maar in staat zijn en hoe hard ze vervol-

gens worden afgestraft, als je merkt hoe snel populisme, technocratie en antiparlementarisme opgang maken, als je ziet hoe steeds meer burgers naar inspraak snakken en hoe snel dit verlangen kan omslaan in frustratie, besef je: het water staat ons aan de lippen. Er is niet veel tijd meer.²

De kritiek gaat boven alles over de democratie op het nationale niveau. De lokale democratie is zelden het focuspunt van democratische doemdenkers. Sterker nog, het beeld over de lokale democratie is opmerkelijk positief. In 2013 verscheen het prikkelende boek van Benjamin Barber, *Als burgemeesters zouden regeren*.³ Dat stelt het burgemeesterschap voor als model om de democratie te redden van de falende natiestaat. Het lokale bestuur is pragmatisch, vertrouwd, en niet zo ideologisch gestuurd, zo beargumenteert Barber.

Het boek van Barber past in een breder beeld van de lokale democratie als geborgen, dichtbij, apolitek en redelijk. Het sluit aan op bestuurlijke waarden als goed bestuur, effectiviteit en transparantie. En het wordt geëchood in het recente rapport van de commissie-Toekomstgericht lokaal bestuur, de commissie-Van der Donk, die de positie van de burgemeester wil versterken, omdat deze bij uitstek adequaat handelt op enige afstand van de politiek.⁴

Beide perspectieven – zowel die over de nationale als die over de lokale democratie – onderschrijf ik niet. De nationale democratie is er volgens mij een stuk beter aan toe dan door democratische doemdenkers verondersteld wordt. En de kracht van de nationale democratie – een systeem van vertegenwoordiging en verantwoording gedragen door assertieve, sceptische burgers – ontbreekt volgens mij in te grote mate in de lokale democratie.

NATIONALE NIVEAU

Laat ik beginnen met de staat van de democratie op het nationale niveau. Anders dan we zouden opmaken uit het democratisch doem-

denken, behoort Nederland volgens allerlei expertanalyses tot de best functionerende democratieën van de wereld. De kwaliteit van ons openbaar bestuur en onze rechtstaat behoort tot de wereldtop. De democratische cyclus van vertegenwoordiging en verantwoording functioneert – in vergelijking tot de meeste andere landen – bijzonder goed.⁵ Dat wil uiteraard niet zeggen dat de democratie niet voor verbetering vatbaar is, maar de fundamenteën zijn stevig.

Onze democratie heeft enkele cruciale bouwstenen, waar we trots op mogen zijn. Zo kennen we allereerst een hoge professionaliteit en onpartijdigheid van ons openbaar bestuur en onze rechtstaat, wat zich uit in een lage corruptie. In Nederland ontbreken diepe politieke schandalen als Watergate in de VS van de jaren zeventig, de Agusta- en Dutroux-affaires in België uit de jaren negentig, of het bonnetjesschandaal in Engeland uit 2009, toen Britse parlementariërs massaal privé-uitgaven declareerden met publiek geld. Daaronder zaten bizarre uitgaven als een drijvend eendenhok en een tweede huis dat nooit gebouwd werd. Ter vergelijking: ook in Nederland doeken media in de overheidsdeclaraties. Maar het Nederlandse bonnetjesschandaal kwam niet verder dan een verloren zonnebril van toenmalig minister Bos. En wie heeft het tegenwoordig nog over #hetlek, volgens RTL-journalist Frits Wester mogelijk het grootste schandaal in decennia?

Naast dat professionele, gedegen overheidsapparaat hebben we een evenredig kiesstelsel. Ook dat stelsel is een belangrijke pijler onder onze democratie. Het stimuleert de vertegenwoordiging van politieke minderheden en de verversing van het partijstelsel; het geeft een uitlaatklep aan politiek wantrouwen binnen het systeem; en vormt een eerste verdedigingslinie van de weerbare democratie tegen anti-democratische bewegingen van binnenuit.

En tot slot kent Nederland een politieke cultuur van assertieve burgers. Anders dan in de tijd van de verzuiling is de kiezer tegenwoordig sceptisch.

SCEPSIS

Die scepsis is een groot goed in een democratie. De representatieve democratie is immers een proces van vertegenwoordiging en verantwoording, en daarmee in de kern een systeem van georganiseerde scepsis.⁶

Natuurlijk vereist een democratie vertrouwen in het democratische proces. Dat vertrouwen is in Nederland niet alleen historisch, maar ook vergeleken met andere landen hoog. Gaat u maar na: hoeveel procent van de Nederlanders vindt het volgens u belangrijk om in een democratie te leven? Hoeveel procent noemt de democratie de beste staatsvorm? Hoeveel procent omarmt democratische waarden als meerderheidsbesluitvorming, en rechtstatelijke waarden als gelijke rechten? Steeds weer ligt dat percentage rond de 95%.⁷

Ook zijn Nederlanders opvallend tevreden met het functioneren van de democratie. Volgens de Eurobarometer is 75% tot 80% van de Nederlanders tevreden met de democratie. Zowel vergeleken met andere landen als met onze eigen geschiedenis is dat hoog. Ter vergelijking, in de jaren zeventig en tachtig schommelde het nog rond de 60%.⁸

Lager is het vertrouwen in de democratische instituties, zoals regering en parlement. In dezelfde onderzoeken schommelt dat rond de 50%. Dat lijkt laag. Maar dat vertrouwen is in bijna geen enkel democratisch land bijzonder hoog. Een werkelijk hoog vertrouwen in de politiek is voorbehouden aan landen als Oezbekistan (98% vertrouwen), China (94%), Qatar (94%), Azerbeidzjan (81%) en Kazachstan (80%) – landen die we met de beste wil van de wereld niet democratisch kunnen noemen.⁹

Vertrouwen in regering en parlement, en vooral in de politici in die instituties, is niet vanzelfsprekend goed voor onze democratie. Liever dan blind vertrouwen willen we sceptische burgers. Juist scepsis drijft burgers ertoe om de politiek te monitoren en verantwoordelijk

te houden voor het beleid. De sceptische burger is een monitorende burger of een burger-nachtwaker¹⁰ die zijn oordeel opschort tot hij of zij meer informatie heeft, en daarom een vinger aan de pols houdt. Onvrede met het gevoerde beleid is een belangrijke reden waarom burgers politiek actief worden.

Voor de democratie is het goed wanneer burgers vertrouwen in de werking het regime koppelen aan scepsis over de machthebbers. Dat verklaart de paradox die David Van Reybrouck signaleert in zijn boek *Tegen verkiezingen*: ‘Wij minachten de gekozenen, maar we verheerlijken de democratie.’¹¹ En het verklaart de beroemde conclusie van het SCP-rapport uit 2015 *Meer democratie, minder politiek?*¹² Die ambivalente houding is in een volwassen democratie niet zorgwekkend, maar gezond.

We zien dit ook in het stemhokje. De kiezer is gaan kiezen. Niet, zoals soms wordt gevreesd, uit wispelturigheid meewaaierend met de laatste trend als stuifzand in de wind. Wel door vast te houden aan de eigen politieke waarden en de partij bij uit te zoeken die daar het beste bij past. Dat is niet altijd zo geweest. Tot in de late jaren zestig ging de stem van de meeste Nederlanders welhaast vanzelfsprekend naar de partij die hun zuil representeerde, de partij waar hun ouders op stemden. Verkiezingen waren vooral volkstellingen.

Tegenwoordig maakt de kiezer een keuze uit een groep van twee of drie partijen die op elkaar lijken. Stemgedrag is te vergelijken met andere keuzeprocessen, zoals wanneer we besluiten wat we gaan eten in een restaurant. Voor we een definitieve keuze maken, hebben we vaak al een shortlist in gedachten, gebaseerd op bijvoorbeeld een type gerecht (vlees/vis/vegetarisch) of een prijsklasse. Binnen die shortlist hangt de uiteindelijke keuze enerzijds af van de smaak van de dag van de koper, en anderzijds van de precieze invulling van de gerechten door het restaurant. Het politieke keuzeprocess werkt op soortgelijke wijze. De kiezer schiet niet door het partijstelsel als een balletje in een flipperkast, maar blijft trouw aan de eigen waarden.¹³

De moderne kiezer stemt al lang niet meer uit gewoonte, maar is assertief en kieskeurig. Aanhang is niet vanzelfsprekend, maar zou dat in een volwassen democratie ook niet moeten zijn. Dat partijen met elkaar moeten concurreren om de kiezersgunst maakt hen attenter voor veranderende voorkeuren onder het electoraat. Juist doordat wij regeringen afrekenen op hun prestaties, dwingen wij hen daar verantwoording over af te leggen.

Zo houden we met zijn allen als assertieve, sceptische burgers via verkiezingen een cruciale democratische cyclus in stand: de cyclus van vertegenwoordiging vooraf en verantwoording achteraf.

TINA

Die cyclus kan alleen bestaan bij de gratie van politiek als een waardenstrijd. De Amerikaanse politicoloog Schattschneider schreef in 1960 al het volgende: 'Boven alles is het volk machteloos als de politiek niet competitief is. Het is de strijd tussen politieke verenigingen die het volk de kans geeft om een keus te maken. Zonder deze mogelijkheid is het soevereine volk een lege huls.'¹⁴

Democratie vraagt niet alleen om goed bestuur maar ook om politiek, om waardenstrijd, en om duidelijke alternatieven. Politiek vraagt niet alleen om compromissen, maar ook om botsende visies, politieke vergezichten die worden uitgewerkt in specifieke beleidsvoorstellen. Kiezers, zeker Nederlandse kiezers, zijn compromisbereid. Maar pragmatische compromissen krijgen pas betekenis vanuit de idealen en de waardenstrijd die daaraan vooraf gaan.

Filosoof Paul van Tongeren stelde in 2015 in *Trouw*: 'Vanouds gaat het in de politiek om het verwezenlijken van idealen, idealen die zijn gevormd tot een visie op mens en maatschappij, een ideologie. Om die idealen te realiseren heb je pragmatisme nodig, natuurlijk. Maar wat we sinds de no-nonsensekabinetten van Lubbers in de jaren tachtig zien gebeuren, is dat pragmatisme zelf een ideologische dimensie krijgt. Daardoor

lijkt het alsof politiek enkel gaat om problemen oplossen. Dat is niet langer pragmatisch, maar pragmatistisch. Dogmatisch pragmatisch.’¹⁵

Margaret Thatcher introduceerde in de jaren tachtig TINA: *‘There Is No Alternative’*. Tegenwoordig zien we TINA weerspiegeld in Angela Merkel’s term *Alternativlos*. Dit dogma is de laatste jaren vaak van stal gehaald, in Den Haag net zo goed als in Brussel of in Berlijn. ‘Nee, dit is het best denkbare compromis.’ ‘Nee, er is geen alternatief voor het bezuinigingsbeleid.’ ‘Nee, dit is de enige denkbare coalitie.’ ‘Nee, deze wet mag niet via een referendum worden aangepast.’

Maar waar TINA begint, eindigt de democratie. Er zit een wezenlijk risico in al te verregaande ontkenning van de politiek. De vorming van steeds bredere middencoalities met steeds steviger dichtgetimmerde regeerakkoorden maakt een heldere publieke discussie over waarden onmogelijk. Wie zes maanden in een afgesloten ruimte grote politieke tegenstellingen overbrugt in een gedetailleerd regeerakkoord, moet niet vreemd staan te kijken wanneer kiezers die compromissen niet begrijpen. Wie het bestaan van alternatieven in het politieke midden verhult, ziet kiezers al snel naar de flanken trekken.

Om zelf onderscheidend te kunnen blijven, moeten de middenpartijen grote politiek durven blijven voeren. Dat betekent dat politici zich niet verschuilen achter een politiek van akkoorden, maar in het parlement hun eigen, onafhankelijke rol als volksvertegenwoordiger moeten pakken. Het betekent dat politici niet een zojuist gesloten compromis moeten verdedigen als hoogste doel in zichzelf, maar blijven hameren op de kernwaarden die ze willen bereiken.

Het is wellicht vloeken in de kerk van de sociaal-democratie, maar de VVD’er Frits Bolkestein heeft laten zien hoe het moet. Onder Paars I wist hij in de Tweede Kamer retorisch oppositie te voeren tegen zijn eigen kabinet. Hij bracht op die manier het geluid van zijn achterban over het voetlicht. Dat dit de regering en de andere coalitiepartijen onrustig maakte, was een overkomelijk bijgevolg.¹⁶

Politisering is steeds meer een noodzakelijke strategie geworden. Alleen zo kunnen partijen in het overvolle politieke midden zich van elkaar blijven onderscheiden. De laatste jaren hoor je wel dat de marges van het politieke midden steeds kleiner worden, doordat kiezers naar de flanken trekken. Het politieke midden zou klem zitten. De afgelopen verkiezingen zouden de laatste kans zijn voor het politieke midden om hun bestaansreden te bewijzen. Dat is echter maar een deel van het verhaal. Wanneer partijen in datzelfde politieke midden zich aan elkaar vastklampen en de onderlinge verschillen niet uitvergrooten maar elkaar smoren met dichtgetimmerde regeerakkoorden, zorgen ze er zelf voor dat die marges steeds kleiner worden.

Als er op nationaal niveau een crisis is, is het geen crisis van de democratie maar een crisis van de gevestigde partijen. Een crisis die op zijn minst uitgelokt is door partijen die de waardenstrijd niet aan durven of willen gaan.

LOKAAL NIVEAU

De staat van de lokale democratie is volgens mij aanzienlijk minder rooskleurig. Datgene dat de democratie op het nationale niveau zo krachtig maakt – het proces van vertegenwoordiging en verantwoording, gedragen door sceptische burgers – ontbreekt goedgeels op het lokale niveau. Dat wordt onderschreven door de uitkomsten van het *Lokaal Kiezersonderzoek 2016*.¹⁷

Laat ik beginnen met het goede nieuws. De grondhouding van Nederlanders over hun lokale democratie, hun lokale instituties en hun lokale bestuur is tamelijk positief. Zo onderschrijven Nederlanders het belang van een brede reeks democratische principes die leidend zijn voor het lokaal bestuur. Vrije en eerlijke verkiezingen, participatieve democratie, afspiegeling in de gemeenteraad, compromissen, dualisme en gelijke behandeling... Ze worden allemaal onderschreven als belangrijke democratische principes.

Bovendien denken de meeste Nederlanders dat onze eigen gemeente het zo slecht niet doet in de uitwerking van al deze waarden: gemiddeld geven Nederlanders aan de uitvoering van elk van deze principes een voldoende. Het vertrouwen in de lokale politieke instituties (burgemeester, college en gemeenteraad) ligt zelfs hoger dan hun institutionele equivalenten op nationaal niveau (regering, parlement). De burgemeester wordt het meest van alle vertrouwd.¹⁸ En ook over de lokale dienstverlening valt weinig te klagen. In het *Lokaal Kiezersonderzoek 2016* geeft 80% van de respondenten de lokale diensten en voorzieningen minstens een voldoende: de grootste groep geeft zelfs een 7.¹⁹

Het beeld dat oprijst is er een van tevreden burgers die vertrouwen hebben in hun lokale bestuur. Deze positieve grondhouding blijkt bij nadere analyse echter flinterdun. Werkelijk betekenisvolle opvattingen over de lokale democratie moeten worden gedragen door een sceptische, monitorende burger. En vanuit dat perspectief is het beeld minder hoopvol.

TWEDE ORDE VERKIEZINGEN

Denk allereerst aan de gemeenteraadsverkiezingen, bij uitstek het moment waarop de processen van democratische vertegenwoordiging en politieke verantwoording samenvallen. Bij een goedlopende democratie zou je verwachten dat kiezers zich laten vertegenwoordigen op thema's die zij lokaal belangrijk vinden, en dat zij lokale politici belonen of afrekenen op de prestaties die zij hebben geleverd. Maar dat is nauwelijks het geval. Voor een belangrijk deel is de lokale verkiezingsuitslag in bijna elke gemeente een afspiegeling van de nationale trend.

Het grote verlies van de PvdA bij de vorige gemeenteraadsverkiezingen, in 2014, is hiervan een typisch voorbeeld. In totaal leverde de PvdA ruim 35% van de raadszetels in die ze in 2010 nog had verkregen. Op tv en in de krant ging veel aandacht uit naar het forse verlies

in de grote steden en de rode bolwerken, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Groningen, Amersfoort. En hoewel lokale media en lokale politici vaak naar lokaal falen verwezen – het kortgeknip-te haar en de associatie met een miljoenenverlies van de lijsttrekker in Amsterdam, de problemen met wijk Feyenoord in Rotterdam, het Spuiforum in Den Haag, interne conflicten in Groningen, een schandaal in Amersfoort –, verloor de PvdA in elk van die steden nagenoeg hetzelfde aandeel kiezers. Lokale kiezers volgden de landelijke trend. Pieter Hilhorst had dat, blijktens zijn afscheidsspeech in Amsterdam, goed door. Het belangrijkste verwijt dat hij zichzelf kon maken: ‘Ik heb de landelijke trend niet kunnen keren.’

Wat betekent dat? Gemeenteraadsverkiezingen zijn feitelijk verkiezingen van de tweede orde. Zelfs onder de groep kiezers die bij de raadsverkiezingen van 2014 een andere stemkeuze maakten dan bij de Kamerverkiezingen van 2012, is de motivatie vaak niet ingegeven door lokale overwegingen. Hun nationale voorkeur is gewisseld, hun landelijke partij doet lokaal niet mee, ze stemden op een lijstverbinding of hun stem diende een nationaal strategisch doel.²⁰

Als gemeenteraadsverkiezingen vooral door landelijke voorkeuren zijn ingegeven, schaadt dat zowel het proces van vertegenwoordiging vooraf (de gemeenteraad wordt dan immers als representatief orgaan samengesteld op basis van voorkeuren op nationaal niveau) als de controle en verantwoording achteraf (omdat het succes of falen van raadsleden, fracties en colleges nauwelijks wordt beloofd of afgestraft).²¹ Gemeenteraadsverkiezingen zijn dan, zoals collega’s Klaartje Peters en Vincent van Stipdonk schreven, tamelijk ‘willekeurige interventies’ in het beleidsproces.²²

Dat moeizame proces van vertegenwoordiging en verantwoording zien we echter ook op andere manieren. Zo is de participatiegraad op lokaal niveau laag. Slechts 19% is de afgelopen jaren buiten verkiezingen om op enigerlei wijze actief, al is het maar via social media. Bovendien zijn deze participanten geen evenwichtige afspiegeling

van de bevolking, noch demografisch, noch qua beleidsopvattingen.²³ Participanten zijn gemiddeld vaker welgestelde, hoogopgeleide, blanke mannen van een middelbare leeftijd met ietwat links-progressieve neigingen.

De interesse in en kennis van de lokale politiek is niet bijster hoog.²⁴ Met name relevant is de vraag wie burgers eigenlijk verantwoordelijk houden voor verschillende soorten beleid. Het antwoord op die vraag is voor lokale politici wellicht wat schokkend. Burgers houden de nationale overheid het meest verantwoordelijk voor allerlei beleidsterreinen. Dat geldt ook voor beleidsterreinen die in de praktijk al goeddeels zijn overgedragen aan de private sector of aan het lokaal bestuur, zoals de jeugdzorg, de ouderenzorg en de bijstand.²⁵ En die percepties doen ertoe. Hoe steviger burgers een bestuurslaag verantwoordelijk houden voor het gevoerde beleid, hoe sterker die bestuurslaag wordt afgerekend op de beleidsuitkomsten. Die neiging om ministers op nationaal niveau aan te spreken op beleid waar ze eigenlijk niet langer voor verantwoordelijk zijn, wordt nog eens versterkt door de Haagse dynamiek van politieke partijen die punten hopen te scoren en media die dit weer uitvergrooten.

FUNDAMENTEEL PROBLEEM

Het fundamentele probleem van de lokale democratie is dat de cyclus van vertegenwoordiging en verantwoording maar niet op gang komt. En dat raakt direct de kwaliteit van de lokale democratie. Dit is extra zorgwekkend met het oog op de toegenomen verantwoordelijkheden van het lokale bestuur in recente jaren.

Dat die cyclus niet op gang is gekomen, is een probleem van het systeem, niet de fout van een enkele partij. Ondanks de formele dualisering is de dominantie van het lokale bestuur en het college van burgemeester en wethouders over de gemeenteraad alleen maar toegenomen. Politieke partijen hebben steeds meer moeite om kandidaten te werven voor de gemeenteraad. Lokale politieke media zijn in de

meeste gemeenten te klein of onvoldoende toegerust om te fungeren als waakhond van de democratie. En lokale ombudsmannen of lokale rekenkamers om die controlerende functie over te nemen ontbreken meestal.

We kunnen denken over manieren om deze problemen aan te pakken. Om tegenwicht te bieden tegen het college zou de ambtelijke ondersteuning van de gemeenteraad vergroot kunnen worden. Het lidmaatschap van de raad kan aantrekkelijker worden gemaakt. Lokale media kunnen worden ondersteund. De lokale overheid kan de eigen tegenmacht organiseren via ombudsmannen en rekenkamers. Ik denk dat dit alle waardevolle aanpassingen kunnen zijn. Maar of ze voldoende zijn voor een vliegwieleffect dat de cyclus van vertegenwoordiging en verantwoording op gang kan brengen, betwijfel ik.

WAARDENSTRIJD

In navolging van de eerder genoemde politicoloog Schattschneider kijk ik allereerst naar politieke partijen en dan vooral naar de volksvertegenwoordigers die waarden moeten articuleren en daarover onderling de strijd moeten durven aangaan. Politieke partijen moeten de onderlinge verschillen in visies op de samenleving duidelijk maken. Niet alleen in verkiezingstijd, maar juist ook in de gemeenteraad. Botsende visies maken duidelijk dat er alternatieven zijn. Burgers zullen zich sneller bij de politiek betrekken, wanneer zij het gevoel hebben dat er daadwerkelijk wat op het spel staat. Pragmatische, alternatieve compromissen zijn de dood in de pot. Politiek leiderschap bestaat uiteindelijk uit het formuleren van een duidelijk, richtinggevend verhaal waar kiezers zich achter kunnen scharen. Dat is wat anders dan je oren laten hangen naar wat je hoopt dat de kiezer wil horen.

Zo'n visie vereist allereerst een dominant frame, een door waarden gestuurd kader dat politici strategisch gebruiken voor de interpretatie van maatschappelijke ontwikkelingen en politieke voorstellen. Het CDA onder Balkenende is een typisch voorbeeld van een partij die

kernwaarden in een dergelijk kader vergoot, namelijk dat van normen en waarden. De uitdaging zit er vervolgens in zo'n visie richtinggevend te laten zijn. De visie op de samenleving – de zogenaamde 'stip op de horizon' – moet tot uiting komen in concrete beleidsvoorstellen.

Een dergelijke door waarden gedreven visie en daarmee een politieke waardenstrijd is ook mogelijk binnen de relatief kleine marges van de lokale politiek. Laat ik dit illustreren vanuit een concreet voorbeeld. In Delft, waar ik zelf woon, heb ik van nabij een debat gevolgd over de dreigende sluiting van de kinderboerderij. Die kinderboerderij ligt op het kruispunt van vier wijken, waaronder de economisch zwakke wijken Voorhof en Buitenhof. Volgens de overgrote meerderheid van de verkiezingsprogramma's van 2014 zou de kinderboerderij hoe dan ook openblijven. Maar zodra de coalitie was gevormd, werd plots bedreigd met sluiting, behalve als de boerderij kon worden overgedragen aan een private partij.

Het debat over de kinderboerderij leverde onder de inwoners van Delft meer aandacht op dan de debatten over de grote financiële tekorten. Het was de ideale kans om de waardenstrijd te voeren. Maar in de gemeenteraad werd het debat door de coalitiepartijen primair gevoerd vanuit bestuurlijke waarden. Bestuurlijke logica zou de sluiting noodzakelijk maken: de logica van het raadsakkoord waaraan raadsleden zich gebonden voelden, de logica van deelbegrotingen waarmee niet geschoven zou kunnen worden, of de logica van de dreigende Artikel 12-status waarbij de provincie – zo klonk het in de raad – de kinderboerderij alsnog zou sluiten.

In plaats daarvan hadden partijen in de gemeenteraad ook kunnen vertrekken vanuit hun eigen waarden, alvorens uit te komen bij het compromis. Raadsleden hadden kunnen vertrekken vanuit een visie op de groene stad, een visie op ongelijkheid en toegang tot publieke voorzieningen, een visie op gemeenschapszin, of een visie op eigen verantwoordelijkheid. Raadsleden hadden de afweging van politieke

waarden tussen begrotingsposten kunnen politiseren. Maar dát debat werd nauwelijks gevoerd. Behalve bestuurlijke logica – *There Is No Alternative* – werden kiezers nauwelijks meegenomen in de democratische afweging. Terwijl het thema alle mogelijkheden bood om een debat op kernwaarden te voeren.

Het probleem ligt niet in het sluiten van het compromis. Compromissen zijn noodzakelijk in een veelstromenland als Nederland. Problemen ontstaan vanuit gedepoliteerd compromisme. Als er geen waardenstrijd aan vooraf gaat, wordt niet duidelijk wat het compromis zou bereiken, en verliest het compromis zijn waarde.

DE DRAAI VAN DE PVD A

Wat betekent dit voor een partij als de PvdA? Enerzijds moet de PvdA weer handen en voeten geven aan de kernwaarden van de partij. U zult als leden van deze partij beter weten dan ik of een nieuwe periode van herbezinning nodig is om te bedenken wat die kernwaarden eigenlijk zijn, het bestaansrecht van de partij. Traditioneel heeft de PvdA die gezocht in ongelijkheid, emancipatie en solidariteit. Waar de keus ook op valt, deze kernwaarden moeten uitgedragen worden als de herkenbare uitgangspunten van de partij. Hiermee echo ik de oproep uit de vorige Wibautlezing van Ilco van der Linde die zei: 'Juist in deze onzekere tijden snakken mensen naar een handvat, een plan en een koers.'²⁶ Het gemeentesocialisme van Floor Wibaut is een vroeg voorbeeld van een dergelijke aan waarden gebonden, richtinggevende politiek.

Anderzijds zal een einde moeten worden gemaakt aan de rolvervuiling. Raadsleden moeten zich onafhankelijker opstellen van het college, ook wanneer zij daar een of meer wethouders aan hebben geleverd. Raadsleden vervullen een bestuurlijke rol als controleur van het college, maar ook nadrukkelijk de democratische rol van volksvertegenwoordiger. Het politieke primaat moet naar de raad. Politieke partijen als de PvdA moeten hun aankomende volksvertegenwoordig-

gers bewust maken van hun cruciale rol, en hen de ruimte geven die rol te vervullen. Nadrukkelijk ook als ze onderdeel uitmaken van een coalitie.

Deze oproep tot een cultuuromslag is niet nieuw. In 2013 verscheen de brochure *De politiek terug in de lokale politiek*, waarin de Wiardi Beckman Stichting en het Centrum voor Lokaal Bestuur opriepen tot de waardengedreven politicus. Ik citeer: 'Zo'n politicus legt zich niet op voorhand neer bij blauwdrukken maar blijft altijd nadenken over de vraag wat dit beleid betekent voor de mensen in zijn stad of dorp, en neemt hier zonodig zelfstandig positie in.'²⁷ Raadsleden moeten zich niet overgeven aan de bestuurlijke logica van raadsakkoorden, begrotingsposten, VNG en provincie, maar moeten vertrekken vanuit de politieke kernwaarden en vergezichten van de eigen partij.

INSTITUTIONELE AANPASSINGEN

Versplintering

Begrijp me niet verkeerd. Het is in de praktijk ongetwijfeld moeilijk om het eigen geluid over het voetlicht brengen. De gemeenteraad is in verschillende steden behoorlijk versplinterd. Zo kent Den Helder 12 fracties voor 31 raadszetels, Almelo 15 fracties voor 35 raadszetels, Dordrecht 12 fracties voor 39 gemeenteraadszetels en Den Haag 16 fracties voor 45 raadszetels. Dat helpt niet om duidelijke alternatieven neer te zetten.

Ik durf echter de stelling aan dat deze versplintering niet de oorzaak is van de eerder genoemde problemen in de lokale democratie, maar er vooral een uiting van is. Juist de afwezigheid van een waardenstrijd die het politieke debat richting geeft, creëert ruimte voor identiteitspolitiek, belangenbehartiging en anti-systeempartijen. Bij gebrek aan inhoudelijke alternatieven in het politieke midden ontstaat ruimte voor allerlei schijnalternatieven. Vervagende visies maken plaats voor belangenbehartiging. Als de afsplitsingen en splinterpartijen op lokaal niveau een symptoom zijn van een politiek falen, en niet de oor-

zaak ervan, zal een drempel tegen splinterpartijen en het inperken van rechten van afgesplitste raadsleden weinig nut hebben.

Monisme

Politiek als waardenstrijd valt moeilijk via institutionele aanpassingen af te dwingen. Sterker nog, de meeste benodigde instituties hebben we al. Nederland kent een inmiddels honderdjarig stelsel van evenredige vertegenwoordiging. En sinds 2001 is onze lokale democratie in elk geval op papier dualistisch geworden, met verschillende taken en rollen voor wethouders en raadsleden.

Maar instituties zijn op zichzelf niet voldoende om een politiek als waardenstrijd af te dwingen, wanneer deze niet wordt gedragen door een politieke cultuur. De dualisering van de lokale democratie wordt beschouwd als een van de meest succesvolle hervormingen in de Nederlandse politiek. En vanuit institutioneel perspectief klopt dat. Maar in termen van politieke cultuur is dit maar de vraag. De dualisering had de positie van de gemeenteraad ten opzichte van het bestuur moeten versterken. In de praktijk is dat echter niet of nauwelijks het geval. Vaak verdedigen coalitiepartijen als een gesloten front het college en het raadsakkoord. Dat is geen institutioneel dualisme, maar institutioneel monisme. Het monisme en de dominantie van het college over de raad worden bovendien versterkt wanneer lokale politieke kopstukken niet in de gemeenteraad blijven, maar de overstap maken naar het college.

Het monisme en de politieke dominantie van het college zijn niet zozeer een weeffout in de lokale instituties, maar het gevolg van een politieke cultuur die te veel nadruk legt op bestuurlijke waarden en te weinig op politiek als waardenstrijd. De dualiseringsoperatie van vijftien jaar geleden heeft niet meer politiek gebracht, zoals de commissie-Van der Donk vorig jaar concludeerde, maar minder werkelijke politiek.

Referendum

Bestaande experimenten met institutionele hervormingen kunnen wel gebruikt worden om de lokale democratie te versterken. Niet door een volksvertegenwoordiging die uit onzekerheid en schaamte over de eigen legitimiteit het politieke primaat over de heg gooit richting referenda of burgertoppen. Maar wel door een volksvertegenwoordiging die vasthoudt aan zijn primaat, politieke kaders stelt, en een zichtbare rol neemt bij referenda en burgertoppen. Directe, deliberatieve en representatieve democratie zijn niet elkaars alternatief, ze vullen elkaar aan.

Neem bijvoorbeeld referenda. Te vaak wordt gesproken over het referendum als enerzijds oplossing voor de democratie, of anderzijds als bedreiging ervan. GeenPeil noemde het referendum vorig jaar de redding van de democratie. Maarten van Rossem omschreef het daarentegen in *De Slimste Mens* als de bijl aan de wortel.

Maar het referendum bestaat niet.²⁸ Wie de dreigende kant van referenda benadrukt, denkt vaak aan referenda zoals we die kennen uit de Krim, Turkije, Latijns-Amerika, of recenter uit Catalonië. Dat zijn door de regering geïnitieerde, bindende referenda die bedoeld zijn om tegenmachters als het parlement en de grondwet buitenspel te zetten. Dat type referendum is een fundamenteel andere oplossing dan een controlerend referendum dat door burgers moet worden geïnitieerd om bestaande wetgeving te beoordelen. Die vormt eerder het sluitstuk van de representatieve democratie, een correctiemechanisme dat ingezet wordt op het moment dat besluiten worden genomen die niet kunnen rekenen op de steun van een meerderheid van de bevolking. Dat een democratie door zo'n referendum niet hoeft te ontsporen, bewijzen de ons omliggende landen wel.

Referenda hebben de potentie om de rol van politieke partijen te versterken. Via referenda zijn politieke partijen in staat om inwoners van hun gemeente te mobiliseren op specifieke, lokale thema's. Doordat partijen zich kunnen profileren, worden burgers eerder lid van die

partijen, en hebben kiezers houvast bij het bepalen van hun stem. Het vraagt echter lef van politieke partijen om het referendum te omarmen en hun eigen voorname rol in het politieke debat te erkennen. In Nederland tonen veel partijen een opmerkelijke onwennigheid met het referendum. Er is een neiging om te zwijgen, omdat bij het referendum burgers aan het woord zouden moeten zijn. Dan verloochent de volksvertegenwoordiging zijn rol als politiek primaat, articulatie van de waardenstrijd, en gezaghebbend discussieforum. Juist de volksvertegenwoordigers zouden zichtbaar moeten zijn in referendumcampagnes.

Burgertop

Een ander voorstel waar veel mee wordt geëxperimenteerd is de burgertop. En net als het referendum is de burgertop geen alternatief voor de representatieve democratie, hoewel voorstanders als de Vlaamse publicist David van Reybrouck dat beweren.

De burgertop is bedoeld om willekeurige burgers te laten delibereren over de te voeren beleid. Daar zitten echter cruciale haken en ogen aan. Een belangrijk probleem is het volgende. Ondanks de hoogstaande idealen en ondanks een systeem van loting en zelfs vergoedingen zijn burgertoppen en G1000-initiatieven geen doorsnede van de bevolking. Slechts 5 tot 10% van de genodigden komt opdagen, zo concluderen de bestuurskundigen Harmen Binnema en Ank Michels over Nederlandse G1000-initiatieven. 'Degenen die wel komen, lijken veel op de participatie-elite: ze zijn hoogopgeleid, autochtoon, wat ouder, actief betrokken bij hun buurt en hebben vertrouwen in de politiek. Met andere woorden: veel jongeren, allochtonen en burgers die politiek cynisch zijn, laten een G1000 links liggen. Loting wordt op die manier alsnog zelfselectie, met gebrek aan diversiteit en legitimiteit en ook nog eens met de nodige kosten.'²⁹

Nagenoeg elke vorm van participatie wordt gedomineerd door dezelfde participatie-elite van voornamelijk welgestelde, witte, mannelijke, middelbare en hoogopgeleide burgers met ietwat links-progressieve

neigingen. Nog deze week verscheen aan de Erasmusuniversiteit een onderzoek naar de doe-democratie.³⁰ Dat onderzoek bevestigde dat co-creatie vooral een hulpmiddel is gebleken voor welgestelde, hoogopgeleide burgers, terwijl minderbedeelden veelal aan de kant blijven staan. Deze participatieve ongelijkheid is een bijeffect van de participatiesamenleving waar met name een partij als de PvdA zich zorgen om zou moeten maken.

Loting en deliberatieve democratie zijn geen uitzondering op de regel. Ook zij worden gedomineerd door de participatie-elite. Dat is problematisch, omdat de G1000-initiatieven hun legitimiteit immers voor een belangrijk deel uit het idee, dat daar een betere doorsnede van de bevolking aan deelneemt, ontleent. Weliswaar worden gemeenteraden bevolkt door eenzelfde participatie-elite, maar gemeenteraadsleden verkrijgen hun legitimiteit niet primair, omdat zij een afspiegeling zouden zijn van de bevolking maar omdat zij door het electoraat worden verkozen. Aan raadsverkiezingen neemt een veel grotere, meer diverse en evenredigere doorsnede van de bevolking deel dan aan burgertoppen. Daarom moet de gemeenteraad zich, ook bij burgertoppen, bewust blijven van het eigen politieke primaat.

Dat betekent geenszins dat burgertoppen overbodig zijn. Ze zijn een uitstekende manier om ervaringen en argumenten binnen te halen uit een betrokken, mondige en uitermate competente samenleving. En net als referenda zijn burgertoppen een middel om burgers te mobiliseren rond relevante thema's. Maar raadsleden moeten bereid zijn om het voortouw te nemen in de maatschappelijke discussie die wordt gevoerd, niet door passief toe te horen, maar door actief deel te nemen in een *town hall meeting*.

De volksvertegenwoordiging in een meervoudige democratie

Een meervoudige democratie is representatief, deliberatief, direct én participatief. Binnen de democratie bestaat ruimte om te experimenteren en te leren. Maar in de lokale democratie speelt de gemeenteraad steevast een cruciale rol. Binnen de volksvertegenwoordiging

kunnen de kaders worden gesteld, en moeten de fundamentele afwegingen worden gemaakt. Dat primaat ligt bij de volksvertegenwoordiging, omdat zij samengesteld wordt via verkiezingen in een evenredig kiesstelsel. De verkiezing van de volksvertegenwoordiging is - met grote afstand - de meest populaire en meest egalitaire vorm van burgerparticipatie. Ook op lokaal niveau.³¹

Voor veel raadsleden is het ongetwijfeld eng om die rol te nemen. Burgers omarmen de democratie, maar houden niet echt van politiek, zo bevestigt onderzoek na onderzoek. Dat is de paradox van 'meer democratie, minder politiek'. Een grote groep burgers ziet het liefst een politiek die gewoon doet wat goed is voor het volk. Het uitspelen van politieke tegenstellingen zal het vertrouwen wat omlaag duwen. De oplossing is echter niet om de waardenstrijd te depolitiseren. Wat goed is voor democratie is niet noodzakelijk goed voor het vertrouwen. Het vertrouwen in de politiek kan wel een deukje hebben in Nederland: vertrouwen moet worden onderbouwd door actieve scepsis.

DURF TE POLITISEREN

Aan het begin van mijn betoog haalde ik twee grote politieke denkers aan, Eric Schattschneider en Benjamin Barber. De eerste, Schattschneider, benadrukt dat de democratie niet kan bestaan zonder waardenstrijd die publiekelijk gevoerd moet worden. De tweede, Barber, is voorstander van een pragmatisch burgemeestersbestuur dat van scherpe politieke randjes is ontdaan. Welke lessen moeten we daar nu uit trekken?

Als ik u één advies mag meegeven, is dat het volgende: bestuur als Barber en politiseer als Schattschneider.

Die rollen van bestuurder en volksvertegenwoordiger zijn nauwelijks in één orgaan te verenigen, laat staan in één persoon. Floor Wibaut was in dat opzicht werkelijk een uitzonderlijk figuur. Maar ons dua-

listische systeem is er ook niet langer op ingericht dat de rollen van bestuurder en volksvertegenwoordiger samenvallen. Het college van burgemeester en wethouders dient te besturen zoals Barber suggereert, vanuit waarden als goed bestuur, efficiëntie en transparantie. En het zijn de volksvertegenwoordigers, de gemeenteraadsleden, die de politieke waardenstrijd moeten durven voeren die Schattschneider vraagt.

Sinds een jaar of vijftien spreken we over de dualisering van het lokaal bestuur, de scheiding in taken en verantwoordelijkheden tussen college en raad. Maar in het Nederlandse denken over de lokale democratie is wel erg de nadruk op het bestuurlijke idee van Barber komen te liggen. We zien het terug in het rapport van de commissie-Van der Donk, dat ik eerder al aanhaalde. En het weerklonk ook in het interview met de dit jaar overleden Amsterdamse burgemeester Eberhard van der Laan, die in *Zomergasten* de partijpolitieke profilering – onder de noemer vliegen afvangen – zorgelijk noemde.

Een krachtige lokale democratie vraagt om goed bestuur door het college. Maar het vraagt óók om stevige politiek in de gemeenteraad. Een gemeenteraad die vertrekt vanuit waarden, die vanuit verschillende visies op de samenleving alternatieven zichtbaar maakt, die zijn politieke primaat pakt, en zo tegenwicht biedt tegen de bestuurlijke dominantie. Bestuurlijke en democratische waarden moeten elkaar aanvullen. College en raad moeten verschillende rollen vervullen.

De lokale democratie vraagt niet alleen om een Eberhard van der Laan, maar ook om een Frits Bolkestein.

In naam van de democratie, durf te politiseren!

NOTEN

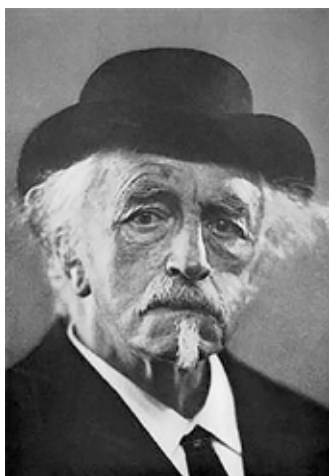
- 1 Michael Crozier, Samuel Huntington en Joji Watanuki (1975). *The crisis of democracy: Report on the governability of democracies to the Trilateral Commission*. New York: New York University Press.
- 2 David van Reybrouck (2013). *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- 3 Benjamin Barber (2013). *Als burgemeesters zouden regeren*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- 4 Commissie Toekomstgericht lokaal bestuur (2016). *Op weg naar meer-voudige democratie*.
- 5 Tom van der Meer (2017). *Niet de kiezer is gek*. Amsterdam: Spectrum.
- 6 Pierre Rosanvallon (2008). *Counter-Democracy. Politics in an Age of Distrust*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- 7 Frank Hendriks, Koen van der Krieken, Sabine van Zuydam en Maarten Roelands (2015). *Bewegende beelden van de democratie: Legitimiteitsmonitor Democratisch Bestuur 2015*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- 8 Tom van der Meer (2017). *Voorbij de politieke crisis*. Oratie, uitgesproken te Amsterdam, 23/6/2017.
- 9 Tom W.G. van der Meer (2017). 'Political trust and the 'crisis of democracy''. In: Russel J. Dalton (red.) *Oxford Research Encyclopedia on Political Behavior*.
- 10 Paul Dekker en Marc Hooghe (2003). 'De burger-nachtwaker. Naar een informalisering van de politieke participatie van de Nederlandse en Vlaamse bevolking', *Sociologische Gids* 2003(2): 156-181.
- 11 David van Reybrouck (2013). *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- 12 Sociaal en Cultureel Planbureau / Josje den Ridder en Paul Dekker (2015). *Meer democratie, minder politiek? Een studie van de publieke opinie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- 13 Tom van der Meer, Erika van Elsas, Rozemarijn Lubbe en Wouter van der Brug (2011). *Kieskeurige kiezers: een onderzoek naar de veranderlijkheid van Nederlandse kiezers, 2006-2010*. Amsterdam: AISSR.
- 14 E.E. Schattschneider (1960). *The semisovereign people: A realist's view of democracy in America*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- 15 Marc van Dijk (2015). 'Moet Nederland weer gidsland zijn'. In: *Trouw*, 18/12/2015.
- 16 Klaartje Peters (2016). *Een doodgewoon kabinet: Acht jaar paars 1994-2002*. Amsterdam: Boom.
- 17 Tom W.G. van der Meer en Henk van der Kolk (red.) *Democratie Dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016*. Amsterdam: SKON. Pp. 12-23.

-
- 18 Tom W.G. van der Meer (2016a). 'Legitimiteit en politieke steun'. In: Tom W.G. van der Meer en Henk van der Kolk (red.) *Democratie Dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016*. Amsterdam: SKON. Pp. 12-23.
 - 19 Bas Denters (2016). 'Tevredenheid burgers over gemeentelijke dienstverlening'. In: Tom van der Meer en Henk van der Kolk (red.) *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016*. Amsterdam: SKON, pp. 64-69.
 - 20 Eefje Steenvoorden, Babs Boekema en Jeroen van der Waal (2017). 'Lokale verkiezingen: een lokaal of nationaal feest der democratie?'. In: *Bestuurswetenschappen* 71(3).
 - 21 Marcel Boogers (2007). *Lokale politiek in Nederland. De logica en dynamiek van plaatselijke politiek*. Den Haag.
 - 22 Klaartje Peters en Vincent van Stipdonk (2016). 'Hoe staat de lokale democratie in Nederland ervoor?', *Bestuurswetenschappen* 70(4): 27-49.
 - 23 Paul Dekker & Josje den Ridder (2017). 'Lokale politieke participatie: wie doet wat en wie wil wat?', *Bestuurswetenschappen* 71(3). Tom W.G. van der Meer (2016b). 'De lokale democratie en het probleem van participatieve ongelijkheid', *Mens en Maatschappij* 91(4): 357-380.
 - 24 Kristof Jacobs (2016). 'Kennis van en interesse in het lokale bestuur'. In: Tom van der Meer en Henk van der Kolk (red.) *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016*. Amsterdam: SKON, pp. 23-28.
 - 25 Lisanne de Blok & Wouter van der Brug (2017). 'Percepties van Verantwoordelijkheid in de Multilevel Democratie'. In: *Bestuurswetenschappen* 71(3).
 - 26 Ilco van der Linden (2015). *Idealisme werkt*. Zestiende Wibautlezing. Centrum voor Lokaal Bestuur.
 - 27 Michiel Emmelkamp, Menno Hurenkamp, Gert-Jan Leerink en Jacqueline Kalk (2013). *De politiek terug in de lokale politiek*. Centrum voor Lokaal Bestuur / Wiardi Beckman Stichting.
 - 28 Frank Hendriks, Koen van der Krieken en Charlotte Wagenaar (2017). *Democratische zegen of vloek? Aantekeningen bij het referendum*. Amsterdam: AUP.
 - 29 Harmen Binnema en Ank Michels (2016). Loting en diversiteit: Te hoge verwachtingen. In: Geerten Boogaard en Ank Michels (red.) *G1000: Ervaringen met burgertoppen*. Den Haag: Boom.
 - 30 William Voorberg (2017). *Co-creation and co-production as a strategy for public service innovation: A study to their appropriateness in a public sector context*. Dissertatie Erasmus Universiteit.
 - 31 Paul Dekker & Josje den Ridder (2017). 'Lokale politieke participatie: wie doet wat en wie wil wat?'. In: *Bestuurswetenschappen* 71(3).

.....

DE WIBAUTLEZINGEN

F.M. Wibaut (1859-1936) geldt als een van de invloedrijkste sociaal-democraten van Nederland. Hij sloot zich in 1897 aan bij de drie jaar daarvoor opgerichte Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP). In 1905 werd Wibaut lid van het partijbestuur. Twee jaar later werd hij verkozen tot gemeenteraadslid in Amsterdam en tot lid van Provinciale Staten van Noord-Holland. Samen met de journalist-politicus P.L. Tak voerde hij de redactie van het in 1907 opgerichte sociaal-democratische maandblad *De Gemeente*, waarvan *Lokaal Bestuur* de voortzetting is. In 1914 werd Wibaut tot wethouder in Amsterdam gekozen, belast met levensmiddelenvoorziening, volkshuisvesting en arbeidszaken, later financiën, gemeentebedrijven en kunstzaken. Als gemeentebestuurder nam Wibaut een zeer invloedrijke positie in – hij werd wel ‘De Machtige’ genoemd. Volgens zijn biograaf G. Borrie liep als een rode draad door zijn optreden ‘een groot vertrouwen in het gemeentelijk beheer als instrument van democratische bestuursopbouw.’ In 1931 trok Wibaut zich terug uit het gemeentebestuur. Tot 1935, een jaar voor zijn dood, bleef hij lid van de Eerste Kamer, waarvan hij sinds 1922 deel uitmaakte.

De Wibautlezing is een initiatief van het Centrum voor Lokaal Bestuur van de Partij van de Arbeid. Hieronder treft u een overzicht aan van de eerder gehouden Wibautlezingen. De eerste zeven lezingen zijn gepubliceerd in het blad *Lokaal Bestuur*. Sinds de achtste Wibautlezing verschijnen ze als afzonderlijke publicatie. Vanaf de vierde lezing zijn de teksten ook te vinden op de website www.lokaalbestuur.nl. Klik ‘Publicaties’ aan en vervolgens ‘Wibautlezingen’.

-
- * De **Eerste** Wibautlezing, getiteld 'De dreigende irrelevantie van de bestuurlijke vernieuwing' werd gehouden door burgemeester Schelto Patijn van Amsterdam op 23 september 1995 en is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur* jrg. 19, nr. 11, november 1995.
 - * De **Tweede** Wibautlezing over 'Willem Drees en de gemeentepolitiek' werd gehouden door Hans Daalder, emeritus-hoogleraar in de wetenschap der politiek aan de Rijksuniversiteit Leiden, op 28 september 1996 en is afgedrukt in *Lokaal Bestuur* jrg. 20, nr. 11, november 1996.
 - * De **Derde** Wibautlezing was getiteld 'Van stenograaf tot cyberpunk. Over de mensen die de sociaal-democratie en de moderne techniek op elkaar weten te betrekken'. Zij werd gehouden door Walter Etty, penningmeester PvdA en vennoot Andersson Elffers Felix, op 27 september 1997 en is verschenen in *Lokaal Bestuur* jrg. 21, nr. 11, november 1997.
 - * De **Vierde** Wibautlezing had als titel 'Een renaissance van het raadslid. Tussen corvee en coaching van burgerschap'. Pieter Tops, hoogleraar bestuurskunde aan de Katholieke Universiteit Brabant, hield haar op 10 oktober 1998. Deze lezing is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur*, jrg. 22, nr. 11, november 1998.
 - * De **Vijfde** Wibautlezing, 'De betutteling voorbij. Lokaal bestuur in 2025', was van Louis Tobback, burgemeester van Leuven en oud-minister van Binnenlandse Zaken. Hij sprak haar uit op 2 oktober 1999. Zij is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur* jrg. 23 nr. 12/jrg. 24 nr. 1, december 1999/januari 2000.
 - * De **Zesde** Wibautlezing, 'De multiculturele stad als utopia of dystopia', was van Godfried Engbersen, hoogleraar algemene sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij sprak haar uit op 7 oktober 2000. Zij is gepubliceerd in *Lokaal Bestuur*, jrg. 24, nr. 11, november 2000.

-
- * De **Zevende** Wibautlezing, 'Honderd jaar na Koudekerke', was van schrijver Geert Mak. Zij is gehouden op vrijdag 15 februari 2002 op het eeuwfeest van het Centrum voor Lokaal Bestuur in Arnhem. De lezing is gepubliceerd in Lokaal Bestuur, jrg. 26, nr. 3, maart 2002.
 - * De **Achtste** Wibautlezing, 'De kwaliteit van het bestaan anno 2003', werd uitgesproken door Margreeth de Boer, burgemeester van Leeuwarden, op zaterdag 4 oktober 2003. De lezing is als brochure uitgegeven door het Centrum voor Lokaal Bestuur, net als de volgende lezingen.
 - * De **Negende** Wibautlezing, 'Wat staat er op het spel? Beginselen vanuit gemeentelijke gezichtshoek' werd op zaterdag 9 oktober 2004 uitgesproken door Joop van den Berg, hoogleraar parlementaire geschiedenis te Leiden en tevens hoogleraar parlementair stelsel in Maastricht.
 - * De **Tiende** Wibautlezing. Deze jubileumlezing stond in het teken van de Amsterdamse wethouder Floor Wibaut en wat de PvdA anno 2006 van hem kan leren. De lezing werd op zaterdag 11 februari 2006 uitgesproken door Ahmed Aboutaleb, wethouder in Amsterdam, bij de viering van het zestigjarig bestaan van de PvdA.
 - * De **Elfde** Wibautlezing werd op zaterdag 5 april 2008 uitgesproken door Paul Kalma, Tweede Kamerlid en oud-directeur van de Wiardi Beckman Stichting, tijdens het Festival van het Binnenlands Bestuur te Arnhem. Zijn thema was: 'De Partij van de... ?' Over arbeid in onzekere tijden.
 - * De **Twaalfde** Wibautlezing werd op donderdag 4 februari 2010 uitgesproken in Pakhuis De Zwijger te Amsterdam door Lodewijk Asscher. Hij sprak als wethouder van Amsterdam over modern sociaal activisme. De titel van zijn lezing was 'De onzichtbare bouwput'.

-
- * De **Dertiende** Wibautlezing werd op zaterdag 12 november 2011 uitgesproken in het Spoorwegmuseum te Utrecht door Evelien Tonkens. Zij sprak als bijzonder hoogleraar actief burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam over een samenleving waarin zelfrespect en respect voor anderen voorop staan en waarin de overheid een verbindende en activerende rol speelt. De titel van haar lezing was ‘De respectmaatschappij’.
 - * De **Veertiende** Wibautlezing werd op zaterdag 24 november 2012 uitgesproken in Tobacco Theater in Amsterdam door politicoloog en publicist Pieter Hilhorst, die vier dagen later werd benoemd tot wethouder Financiën, Onderwijs en Jeugd in Amsterdam. Het onderwerp van zijn lezing was: ‘Wij doen het zelf. Hoe burgers de publieke zaak heroveren en wat dat vraagt van de lokale politiek’.
 - * De **Vijftiende** Wibautlezing werd op zaterdag 23 november 2013 uitgesproken in het Centraal Museum te Utrecht door Kim Putters. Hij sprak als directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau over de verzorgingsstad. De titel van zijn lezing was ‘De verzorgingsstad. Tussen verzorgingsstaat en participatiesamenleving’.
 - * De **Zestiende** Wibautlezing werd op zaterdag 14 november 2015 in het Oude Magazijn te Amersfoort gehouden door Ilco van der Linde. Van der Linde betoogde dat mensen juist in tijden van crises behoefte hebben aan idealistische politiek. De titel van zijn verhaal luidde dan ook: ‘Idealisme werkt.’

PERSONALIA

Tom van der Meer (1980) is hoogleraar Politicologie, in het bijzonder Legitimiteit, Ongelijkheid, en Burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam. Hij doet daar onderzoek naar onder andere politiek vertrouwen, kiesgedrag, het Nederlandse partijstelsel, en sociaal kapitaal. Eerder was hij als onderzoeker verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen (onderzoek naar burgerparticipatie) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (onderzoek naar publieke opinie en politiek gedrag). Tom van der Meer is co-directeur van het Nationaal Kiezersonderzoek en het eerste Lokaal Kiezersonderzoek. Hij is een van de medeoprichters en redacteur van www.StukRoodVlees.nl, dat politicologisch onderzoek koppelt aan de actualiteit en zo probeert toegankelijk te maken voor een breder publiek van geïnteresseerden en professionals.

Van der Meer publiceerde in een reeks toonaangevende tijdschriften. In 2017 verscheen van zijn hand het pamflet *Niet de kiezer is gek* (Spectrum), waarin hij pleit voor een herwaardering van de Nederlandse democratie in het algemeen, en de Nederlandse kiezer in het bijzonder. Hij hekelt de doemdenkerij over de Nederlandse democratie, en een reeks democratische vernieuwingen die in reactie op de vermeende crisis zijn voorgesteld. Ook verscheen in 2017 het *Handbook on Political Trust* (Edward Elgar Publishing), waarvan Van der Meer co-redacteur was.

COLOFON

© Centrum voor Lokaal Bestuur, 2017

Emmapark 12

2595 ET Den Haag

Telefoon: 070 – 262 97 20

E-mail: clb@pvda.nl

www.lokaalbestuur.nl

twitter.com/lokaalbestuur

facebook.com/centrumlokaalbestuur

Eindredactie: Jan Erik Keman

Druk: Mediacenter Rotterdam

Vormgeving: Jaap Swart

Omslagfoto en foto binnenwerk: Henri Blommers

Foto achterpagina: Spaarnestad | HH

